

Igl dus artists Thomas Huber e Wolfgang Aichner preschaintan lour project «und endlich».

FOTO SANDRA BALZER

L'oura batta, u betg?

A partir da mesemda passada batta l'oura surdimensionala alla Fuorcla digl Leget segl Gelgia. Igl project digls dus artists Thomas Huber e Wolfgang Aichner da Minca è installò e spetga las proximas tschintg emdas sen visitadras e visitaders (la FMR ò rapporto). Per l'installaziun alla Fuorcla digl Leget, tgi sa catta radond en'oura e mez taimp da viandar davent digl Pass digl Gelgia, ègl però duvro differentas lavours preparativas, gidanters e voluntaris. La FMR è stada preschainta all'avertura sen la Fuorcla digl Leget.

SANDRA BALZER/FMR

Igl project d'art an furma d'en'oura segl Gelgia inditgescha igl taimp real. Cun s'avischinar sa tarda igl mang dallas secundas e sch'igl visitader sa catta davant l'oura sa ferma el schizont. «L'oura è en simbol per la societad. Sch'ins sa catta davant l'oura sa ferma igl taimp. Forsa sa ferma schizont sen igl antier mond per en pèr secundas, tgi so», deian igls dus artists tgi sa nomnan «GAEG» durant l'avertura.

En li sensibel

Igl project d'art «und endlich» è naschia avant radond en onn e mez. Cattar en li ideal per l'oura seia sto pi difficil. «Via Google cun tgavazzigns scu alps, special, crepel, ...» vagn nous tschartgea igl noss li ideal per l'oura ed uscheia vaina efectiv catto igl crepel marcant segl Gelgia sur Google. Nous erans immediat inamuros», deian igls artists. I seia suando en lung process. Ins vegia gia da procurar differentas lubientschas, chegl tigl cantun, tigl cumegn Surseres tgi posseda igl territori, però er tigl cumegn Tumliastga, essend tgi lez posseda en'alp ed ena part digl territori correspondent.

La Fuorcla digl Leget sa catta sen 2710 m s.m. - en territori da crappa e grava. «Nous ischan pertscherts tg'ans cattagn ainten en li sensibel. Gist percheigl ans erigl impurtant d'aveir tot las lubientschas ed ans cumportar correctamaintg», rachinta Thomas Huber. «Dasperas erans naturalmaintg er dependents da differentes sponsours svizzers e tudestgs, sainza chels vesans betg savia finantzger igl project. Scu artist ast en'idea, però la realisaziun na gartegia betg sainza gidanters. Ia ma ragord a nign project, noua tgi chegl è reuschia uscheia bagn scu tigl actual», dei Wolfgang Aichner.

Caravana an pe digl heli

Per igl transport dall'oura cun en diameter da 2 meters ins ò demonto las singulas parts. Ena caravana ò purto chellas dalla veia digl pass anfignen tar igl crepel marcant. Mano dalla societad

Ena caravana da radond 40 persungas ò purto l'oura demontada an differenta toca alla Fuorcla digl Leget.

FOTO HENNING KÖPKE/MAD

digl train Svizra Centrala e Nordost ò en team da radond 40 persungas cun collaboratours, voluntaris e treis tgavals da train purto an radond quater ouras las parts dall'oura cun forza fisica ainten las muntognas. «Ansasez erigl previa da rantar se la toca pi greva agls tgavals. Chegl è alloura sto ena sorpresa cura tgi vagn via tgi chegl n'è betg pussebel da rantar se toca gronda. Uscheia vaina gia da purtar chella a mang, en veir strapatsch, e percheigl er la pi gronda sfida digl antier project», rachinta Thomas Huber. I seia sto en veir «flash» scu tgi gidanters e tgavals vegian gido cun totta forza per rivar cun l'oura anfignen sen la Fuorcla, rachintan Wolfgang Aichner e Thomas Huber. Schizont viandants tgi eran casualmaintg agl li seian sa mess a disposiziun per gidar. «Chegl è simplamaintg fantastico da veir ena tala solidaritad e cuminanza», loda Thomas Huber.

En mument da battacor

Alla Fuorcla digl Leget vegl alloura anc eneda do en mument delicat, siva d'aveir mess ansemen la gronda part dall'oura ins vegia gia da purtar igl object tgi paseva alloura radond 200 kg a mang dalla senda ve anfignen tigl crepel. «En mument da battacor», constatescha Thomas Huber.

Per montar l'oura ègl sto necessari sustign extern. Ena firma tudestga tgi è sa specialisada sen tecnica da souas è sa mess a disposiziun da sustignier igl project. Cun ageid suplementar d'en guid da muntogna è l'oura neida lieida cun souas d'atschal agl crepel marcant, però er chegl seia sto ena procedura cumplitgeida, rachintan igls artists. Anfignen tgi l'oura seia alloura pandeida correctamaintg vegl anc duvro dus deis. «En'otra sfida persunala era alloura igl mument, cura tgi l'oura era installada e vess gia d'antschever a girar. Te lavouras pless meis cun tott'energeia ve d'en project ed alloura è igl mument d'avertura naturalmaintg en mument da battacor. Tant ple erigl en livgiamaint cura tgi vagn via, tgi tot funcziunescha sainza macla», rachinta Thomas Huber.

Art = divertimaint?

Igl cantun Grischun ò do ena lubientscha temporara d'installar igl project, damai vign l'ovra d'art demontadas la fegn settember e transportada davent sainza restanzas. «Igl aspect ecologic ans è fitg impurtant, percheigl vaina er decida da transportar ed installar l'oura sainza heli ni maschinas», rachintan igls artists. Tuttegnà ògl durant las davosas emdas do critica da differentas varts, p.ex. cun brevs da lectorus an gasetta. Ena critica era chella: «Sch'ins giolda la nateira intacta ainten chella cuntrada, alloura sa ferma igl taimp er sainza oura. Igl n'è betg necessari, tgi mintga flatg dalle nossas muntognas vign duvro pigl divertimaint.» Els seian pertscherts tg'i plaia betg a mintgign, schi en'ovra d'artists tudestgs penda ainten las muntognas svizzras, constateschan igls artists. Ins possa contemplar chegl cun igls critics, scu artist ins vegia er igl intent da procurar per discussiuns. «Nous disturba però igl pled «divertimaint». Art ins po betg metter a pèr cun divertimaint. Chegl è ena schlaflada per mintga artist. Art è betg cuntrari alla nateira, mabagn en oter punct da vista», sa dostan igls dus omens. Els na viglian betg destruire la cuntrada, mabagn midar en territori per en curt taimp cun esser angal giasts.

L'oura batta er an futur

Per demontar l'oura è previa en proceder sumigliant. «Igl amprem vaina da piglier dapart l'oura puspe an differentes tocs ed alloura duvrainsa puspe gidanters e voluntaris. La societad digl train ò gio do a pled tgi els seian puspe dalla parteida», deian igls artists. L'idea fiss, da pudeir exponer igl object ainten differentas exposiziuns d'art an Svizra e Tera tudestga ansemen cun en pitschen film tgi mossa igl svilup dall'oura. Ella vegia naturalmaintg en istorgia ed aura, essend stada integrada ainten en tal li special e percheigl fissigl lour givaisch, da pudeir cuntinuar cun igl project, uscheia igls artists.

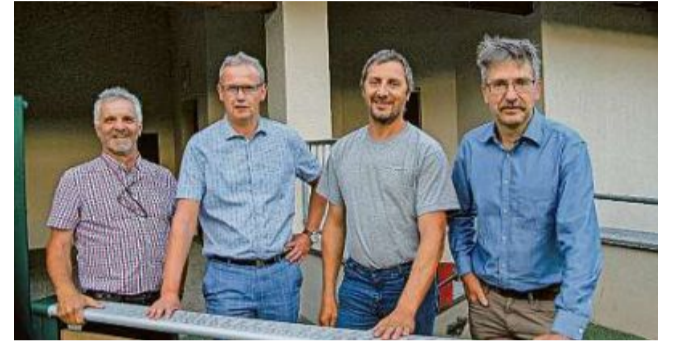

Per la montascha dall'oura ègl duvro ena tecnica da souas speciala.

FOTO ANTONELLO BOVERIO/MAD

VAZ

Schliier igl conflict tranter bikers e viandants

Candideschans per la suprastanza. (da san.) Thomas Parpan, Romano Paterlini, Kilian Margreth e Beat Fausch.

FOTO GION NUTEGN SGIER

GION NUTEGN STGIER/FMR

«Igl center da seniors», «Lai Pencilaras SA», «duple abitaziuns per indigens», «la planisaziun locala» e «las grondas occurrenzas da sport»: Chegl las lengias grassas dalla discussiun agl podium an vista allas elecziuns communalas digls 29 d'avost 2021. L'occurrenza è neida organisada dalla parteida locala Alleanza digl Center cun Romano Paterlini alla testa. El ò er benevento igls preschaints tg'on catto la veia ainten la sala polyvalenta digl bietg da scola a Zorten. Grond interess è però betg sto per la discussiun agl podium, cun esser preschaintas radond 60 persungas. La discussiun è neida manada an moda fitg professiunala da Monika Werder tg'è stada blers onns redactoura dalla gasetta regionala Novitats. Curt siva igls pleds da bavegna en nias a pled igls treis candidats tgi lessan daventat successours digl mastral partent Aron Moser, Kaspar Jörger, Maurin Malär ed Ueli Pircher on sa preschento ed detg tge relaziun tg'els vegian tigl li ed er tar la politica communal.

Manar igl cumegn ainten en bung avigneir

Kaspar Jörger è cun 64 onns igl vigl digls treis candidats pigl post da mastral. El seia finanzialmaintg ansomma betg dependent da chel uffez, ò detg igl anteriour veterinari cantunale. La sia motivaziun da sa metter a disposiziun per neir eligia scu mastral seia da manar igl cumegn ainten en bung futur. Cun la sia experientscha da direcziun, manar en cader, star avant a ples persungas e star tar las tgossas realas vegia el las premissas necessarias. Ultra da chegl vegia el en tshert regl d'accompagner igl cumegn da Vaz schinavant tgi detta ena reorganisaziun cun introduer en magnagestiuin tgi segna per l'antiera administraziun communal. D'esser mastral digl cumegn da Vaz seia er ena veira sfida. La realisaziun digl center da seniors seia da grond'impurtanza. Er seia da dar duple peisa da betg angal organisar occurrenzas grondas da sport ed otras, mabagn ins vegia da dar duple muntada ad occurrenzas localas. Da tgirar ins duess er igls blers bagnes culturals tg'ins vegia ainten mintga fracziun digl cumegn. Lai dovra er ena zona d'antupada. Far ins savess er per lung digl Stradung a Lai ples zonas d'antupada. En tema fitg difficil seia la planisaziun locala e gist cò seia da vurdar da cattar la migra schliaziun chegl tgi pertotga la libertad d'ager.

Duple dinamica

Maurin Malär, igl om da 31 onns less er davantat successour d'Aron Moser, igl mastral actual. Schinavant tg'el niss eligia less el dar novs impuls aint igl gremi dalla suprastanza ed er aint igl cumegn. Ultra da chegl duess esser avant mang ensatge duple dinamica segl camp politic e communal. Igl turissem chel seia anc adegna la pi ferma pitga aint igl cumegn da Vaz. I seia da dar venavant gronda peisa agl turissem ed er vurdar tgi chel flurescha venavant. Star salda porta betg bier, i seia da vurdar aint igl futur per betg perder a tarragn an cumparaziun cun la concorrenza. Sotvalutar igl turissem dastga esser an nign cass. Lai dovra er events pi grond. I seia migler d'organisar pacas occurrenzas, persiva da qualitat, tgi blers events da pi paca qualitat, ò punctuo Maurin Malär. Da realisar schi spert scu pussebel igl center da seniors.

Bikers cunter viandants

Ueli Pircher tg'ò 41 onns e tg'ò procuo cun la sia candidatura pigl mandat da mastral per ena pitschna sorpresa ò detg igl suandont: «La mia candidatura è ple tgi seriosa ed igl mies intent è da neir mastral digl cumegn da Vaz». I dovra ena midada aint igl cumegn da Vaz e cunzont er en cunterpool tar la pussanza da Lai Pencilaras e la Lai Marketing Support SA. I seia taimp da far ensatge an pe d'angal baitar. I seia da cattar urgent ena schliaziun pigl conflict tg'ins vegia a Lai tranter igls viandants ed igls blers bikers. Igl cumegn da Vaz vegia betg d'investar angal a Lai, mabagn er ainten las fracziuns. Concret manegia el la scola a Zorten, ò detg Ueli Pircher. Da frenar seia schi spert scu pussebel la pussanza da Lai Pencilaras SA e la Lai Marketing Support SA tgi cumondan simplamaintg tge tgi marscha aint igl cumegn, ò accentuo igl candidat da mastral.

Quatter candidats per quatter posts

A pled en er nias igls quatter candidats tgi sa mettan a disposiziun per neir eligias ainten la suprastanza digl cumegn da Vaz. Chegl en Thomas Parpan tgi candidescha per neir reeligia ed igls treis novs candidats Beat Fausch, Kilian Margreth e Romano Paterlini. Er per els è la realisaziun digl nov center da seniors sto igl tema principal. Aint igl avigneir ins vegia er da vurdar pi bagn dallas finanzas da cumegn. Ultra da chegl dovrigl urgent er en bietg multifunzionali a Lai, seia chegl per occurrenzas culturals, en li da scuntrada cun stanzas per da tot gener. Turissem, agricultura ed economia seia da promover ed i seia cunzont da dar duple muntada agls giasts tgi vignan a Lai per viandar. I mantgan er abitaziuns paiblas per indigens ed i dovra simplamaintg bier duple abitadi per famiglias indigenas.